

МЕХАНІЗМ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКІВ

Анотація. У статті визначено сутність поняття фінансового стану банку, запропоновано концепцію вдосконалення механізму оцінки фінансового стану комерційного банку, розглянуто методики оцінки фінансового стану банку для визначення його рейтингу та запропоновано вдосконалену методику оцінки фінансового стану банку на основі аналізу доступної інформації про сучасний фінансовий стан банків.

Ключові слова: фінансовий стан банку, оцінка, методика, концепція.

Вступ. В умовах жорсткої міжбанківської конкуренції для прийняття економічно обґрунтованих рішень щодо співпраці з комерційними банками клієнти, інвестори та власники потребують об'єктивної інформації про фінансовий стан банків.

Фінансовий стан являє собою найважливішу характеристику діяльності банку. Огляд методичної літератури з аналізу банківської діяльності та знайомство з діючою практикою свідчать, що сьогодні не існує єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала та оцінювала фінансовий стан банку. Кожний банк використовує самостійно розроблені методики, що включають у себе різні показники, які суттєво відрізняються. Отже, проблема розробки єдиної об'єктивної методики оцінки фінансового стану банку сьогодні дуже актуальна.

Серед науковців, які приділили значну увагу дослідженню фінансового стану, слід виділити таких як І. Т. Балабанов, Л. А. Бернстайн, І. О. Бланк, Ф. Ф. Бутинец, Л. Гапенскі, А. М. Герасимович, А. П. Ковальов, Л. А. Лахтіонова, А. М. Мороз, В. І. Міщенко, Г. В. Савицька, М. І. Савлук, В. Т. Савчук, О. С. Стоянова, Р. І. Тиркала та ін.

Постановка завдання. Основна мета дослідження - на основі системного підходу розробити теоретичні, методичні та практичні рекомендації щодо оцінки фінансового стану банку.

Для досягнення поставленої мети нами визначені об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступають економічні відносини між суб'єктами ринку банківських послуг у процесі еволюції його інститутів, а предметом - теоретичні засади та практичні аспекти оцінки фінансового стану банку. Важлива умова досягнення поставленої мети - сукупність методів дослідження, які є інструментами збору та обробки матеріалів: системний підхід, наукова обґрунтованість, абстрагування, аналіз і синтез.

Результати. Найбільш поширене визначення банку як юридичної особи, установи, організації. Так, відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банк - це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [1].

На основі цього визначення банку сьогодні в економічній літературі існує багато поглядів і підходів до трактування поняття банку. Деякі економісти твердять,

що «банк - це організатор розрахунків у народному господарстві, перерозподільювач вільних грошових коштів» [4, с. 71]. На думку професора Р. І. Тиркала, «банк - це особливий вид капіталотворчого підприємства, яке мобілізує вільні ресурси клієнтів та інші грошові кошти, розподіляє їх відповідно до потреб між суб'єктами ринкових відносин, а також надає інші послуги» [3, с. 9].

Оскільки метою створення будь-якого комерційного банку є максимізація отриманих прибутків від операцій та мінімізація ризиків втрат та банкрутства, можна говорити про те, що банківська діяльність - це підприємницька діяльність, яка має певну специфіку і певні, притаманні лише їй, особливі риси. Отже, сутність фінансового стану банку можна розглядати з двох позицій, з позиції підприємства і з позиції банку, як специфічного суб'єкта підприємницької діяльності.

Критичний огляд підходів різних авторів до розкриття сутності поняття фінансового стану дозволив нам сформулювати свою точку зору, під якою ми розуміємо, що фінансовий стан банку - це економічна категорія, яка характеризує фінансову діяльність банківської установи за певний період часу на основі оцінки та аналізу системи показників, які відображають ефективність управління фінансовими ресурсами, фінансову стійкість, ділову активність та ліквідність.

Управління сучасним комерційним банком спрямоване передусім на досягнення довгострокових конкурентних переваг банку з урахуванням ризиків зовнішнього середовища. Щоб досягти цих конкурентних переваг, необхідно точно оцінити й проаналізувати основні показники та коефіцієнти фінансового стану банку за конкретний період. Тому нами була розроблена концепція механізму оцінки фінансового стану комерційного банку на основі взаємодії принципів, методів та інструментів оцінки діяльності комерційних банків, необхідна для ефективної організації його діяльності, для досягнення довгострокових та поточних цілей, серед яких головною виступає максимізація прибутку банку за рахунок досягнення його стабільного функціонування при дотриманні законів регулювання діяльності комерційних банків.

Запропонований нами механізм містить відомі методики оцінки фінансового стану банку, такі як: методика САМЕЬ, методика В. С. Кромонава, методика Euromoney.

Класичним прикладом бальної рейтингової системи є САМЕЬ, яка вперше була запроваджена в практику 1978 р. в Сполучених Штатах Америки. Україна запозичила досвід США з рейтингу банків за системою зведеної оцінки САМЕЬ, адаптувавши її до вітчизняних умов бухгалтерського обліку, законодавства, оподаткування, визнання банків-боржників банкрутами тощо. У процесі визначення рейтингу аналізуються найсуттєвіші аспекти банківської діяльності: достатність капіталу, якість активів, менеджмент, доходність, ліквідність. Аналіз кожної компоненти проводиться за встановленими правилами, принципами та показниками, що характеризують діяльність банку. При цьому застосовуються методи коефіцієнтного аналізу, отримані результати порівнюються з граничними величинами чи законодавчо встановленими нормативами, а далі кожна зі складових оцінюється за п'ятибальною шкалою, де: 1 — «добре»; 2 — «задовільно»; 3 — «посередньо»; 4 — «гранично»; 5 — «незадовільно». За отриманими рейтинговими оцінками виводиться комплексна оцінка (рейтинг) банку (також від 1 до 5), яка розраховується як середньоарифметична величина. Сукупний рейтинг чітко вказує: загальний фінансовий стан банку сильний (від 1 до 1,4 = 1), задовільний (від 1,6 до 2,4 = 2), посередній (від 2,6 до 3,4 = 3), граничний (від 3,6 до 4,4 = 4), незадовільний (від 4,6 до 5 = 5). Загальну рейтингову оцінку кожного комерційного банку встановлюють територіальні управління НБУ, і ці результати разом з аналізом

надсилають до департаменту банківського нагляду.

Розрахунок рейтингової оцінки за методикою Кромонава включає в себе три етапи. На першому етапі проводиться визначення абсолютних параметрів на основі балансу, на другому - обчислення параметричних коефіцієнтів, на останньому - розрахунок поточного індексу надійності. У цій методиці на базовому рівні використовується сім параметрів: статутний фонд, власні кошти, зобов'язання до вимоги, сумарні зобов'язання, ризиковані (робочі) активи, ліквідні активи, розмір «захищеного» (нерухомістю і цінностями) капіталу. На рівні диференціальних показників розраховується шість коефіцієнтів: генеральний коефіцієнт надійності (K1), коефіцієнт миттєвої ліквідності (K2), крос-коефіцієнт (K3), генеральний коефіцієнт ліквідності (K4), коефіцієнт захищеності капіталу (K5), коефіцієнт фондової капіталізації прибутку (K6).

Для складання загальної формули надійності експертами було введено поняття оптимального банку. Оптимальним, із точки зору надійності, прийнято вважати банк, у якого обсяг виданих кредитів не перевищує власного капіталу, кошти на розрахункових рахунках його клієнтів повністю покриваються ліквідними активами; ризику піддаються більше третини всіх довірених йому коштів; сумарні зобов'язання банку покриваються ліквідними активами, нерухомістю і цінностями; капітал інвестовано в нерухомість та цінності; сума, що скеровується на розвиток, перевищує внески засновників. При цьому відповідні коефіцієнти мають такі граничні значення: K1=1; K2=1; K3=3; K4=1, K5=1; K6=3.

Підсумкова формула для обчислення поточного індексу надійності має такий вигляд:

$$N = 45 * \Phi(K1) + 20 * \Phi(K2) + 10 * \Phi\left(\frac{K3}{3}\right) + 15 * \Phi(K4) + 5 * \Phi\left(\frac{K6}{3}\right)$$
$$\Phi(X) = A * F(X; 0,5; 0,2) + (1 - A) * LN\left(1 + \frac{X}{20}\right) * 20,5$$

Якщо отримане значення вище 40-50 балів, то банк вважають достатньо надійним, якщо нижче 25-30 балів, то надійність банку сумнівна [6, с. 61].

Іншим прикладом рейтингового оцінювання комерційних банків є модифікована методика Euromoney, розроблена Асоціацією комерційних банків Латвії на базі методики розрахунку рейтингу ефективності банків Euromoney із заміною якісних факторів на показники достатності капіталу, величини балансового капіталу та активів. Інтегральний показник розраховується за такою формулою:

$$N = 15 * ROE + 10 * ROA + 10 * CIN + 10 * NIM + 15 * NI + 15 * CA + 10 * ASSETS + 15 * CAPITAL$$

де: ROE - прибутковість капіталу;

ROA - прибутковість активів;

CIN - співвідношення доходів та витрат;

NIM - чиста процентна маржа;

NI - чистий прибуток;

CA - показник достатності капіталу;

ASSETS - активи банку (валюта активу балансу);

CAPITAL - балансовий капітал.

Кожна з розглянутих нами методик приділяє увагу певному аспекту діяльності банку, тому неможливо визначити, яка з них справедливіша і прийнятніша для застосування у банку. Причина цьому - нездатність цих методик дати комплексну оцінку діяльності банку.

На нашу думку, якість оцінювання залежить не від кількості показників, які

враховуються, а від здатності рейтингової системи оцінити всі чинники, які найбільше впливають на фінансовий стан банку. Тому нами запропоновано вдосконалений механізм проведення рейтингової оцінки фінансового стану банків на основі відкритої інформації з урахуванням чинників, що найбільше впливають на фінансовий стан банку.

Ми пропонуємо до застосування механізм оцінки фінансового стану банків на базі набору коефіцієнтів, пов'язаних логічно і математично та розрахованих на основі показників фінансової діяльності банків. Ці коефіцієнти доцільно розділити на п'ять ключових блоків, що, на нашу думку, охоплюють усі аспекти банківської діяльності та дозволяють точніше проаналізувати й оцінити фінансовий стан банку.

Для аналізу фінансового стану банку було виділено такі ключові блоки:

1. аналіз активних операцій банківської установи;
2. аналіз пасивних операцій банківської установи;
3. аналіз ліквідності;
4. аналіз прибутковості;
5. аналіз ефективності роботи менеджерів.

У запропонованій методиці використовуються фінансові показники, розміщені в журналі «Вісник НБУ». Це ті, що містяться в кожному балансі та звіті про фінансові результати будь-якого банку, тобто відкрита інформація, доступна кожному. Показники пронумеровані відповідно до порядку їх подання в журналі, у подальшому ці номери будуть використовуватись для пояснення механізму розрахунку коефіцієнтів.

Саме на основі цих показників нами запропоновано перелік найвагоміших коефіцієнтів, на нашу думку, для розрахунку інтегрованого показника. Саме ці показники не тільки точніше, але й об'єктивніше характеризують фінансовий стан банківської установи на певну дату.

Таблиця 1

Коефіцієнти, що характеризують роботу банку, методологія їх обчислення та вага коефіцієнтів

Коефіцієнт	Назва коефіцієнта	Методика розрахунку	Вага коефіцієнта, %
K1(1)	Достатність капіталу	$45/(25-(3+5+8+12+14+21+24))$	10
K2(2)	Коефіцієнт активності залучення коштів	$(27+28+29)/46$	5
K3(3)	Коефіцієнт високоліквідних активів	$(1+2+4*0,75)/(6+7+9+13+15)$	7
K4(3)	Коефіцієнт ліквідності	$(1+2+4*0,75)/(26+27+28)$	6
K5(1)	Коефіцієнт захищеності від кредитного ризику	12/9	8
K6(1)	Коефіцієнт захищеності активів	$(67+3+5+8+12+14+21+24)/25$	8
K7(1)	Коефіцієнт кредитної активності	9/25	9
K8(1)	Дохідність кредитного портфеля	47/9	9

Закінчення табл. 1.

K9(4)	Прибутковість активів КОА	$67/(25-(3+5+8+12+14+21+24))$	9
K10 (4)	Прибутковість капіталу КОЕ	67/45	8
K11 (4)	Загальний рівень рентабельності КО8	$67/(47+50+53+54+55+56+57)$	8
K12 (4)	Коефіцієнт покриття відсоткових витрат відсотковими доходами	47/48	5
K13 (5)	Оцінка рівня кадрових рішень	63/60	8

Також указано підсумковий результат, де кожному коефіцієнту відповідає його вага - значення у визначенні фінансового стану банку. Сума ваги коефіцієнтів дорівнює 100. Рейтинг банків будується на основі присвоєння банку певної кількості балів, що визначає інтегрований показник, та відповідають за місце банку в рейтингу, який будується, починаючи з банку, що має найвищий рейтинг, закінчуючи найнижчим.

Після оцінки кожного коефіцієнта його зважують та підсумовують отримані результати по банку в цілому. Чим більше балів набрав банк, тим вище він буде знаходитись у рейтингу. Узагальнююча оцінка виступає як показник, що відображає рівень надійності та ефективності роботи банку.

Практичне значення запропонованої нами методики спирається на результати її апробування до умов практичного використання, на основі проведення розрахунків усіх запропонованих коефіцієнтів по чотирьох банках України.

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів для банків на 01.01.2009р.

Коефіцієнт	Укрсоцбанк	Приватбанк	Індустріалбанк	Донгорбанк
K1	0,108	0,115	0,133	0,146
K2	0,287	0,712	0,742	0,736
K3	0,066	0,124	0,294	0,331
K4	0,071	0,037	0,004	0,185
K5	0,039	0,114	0,333	0,301
K6	0,053	0,053	0,164	0,130
K7	0,879	0,051	0,009	0,013
K8	0,105	0,530	0,355	0,362
K9	0,017	0,147	0,341	0,159
K10	0,153	0,698	0,414	0,460
K11	0,128	1,570	1,415	1,433
K12	1,865	0,049	0,023	0,017
K13	3,279	0,002	0,011	0,001
N	50,950	32,093	32,268	32,052

Проведені розрахунки показали, що найкращий фінансовий стан у 2008 р. за відібраними нами показниками мав «Укрсоцбанк», далі йде «Індустріалбанк», «Приватбанк» та «Донгорбанк».

Результатом реалізації проведеного нами дослідження є підвищення достовірності результатів оцінки фінансового стану банку шляхом оптимізації методики оцінки фінансового стану на основі застосування ефективних показників та коефіцієнтів діяльності банку. Таким чином, послідовно, поетапно здійснена оцінка фінансового стану дасть можливість виявити резерви стабілізації й поліпшення фінансового стану банку, зменшити ризик та уникнути банкрутства.

Висновки. Запропонований механізм визначення інтегрального показника оцінки фінансового стану банку, який базується на аналізі відкритої фінансової звітності, водночас простий і об'ємний, бо охоплює основні коефіцієнти, що характеризують роботу банку в п'яти основних напрямках. Запропонована методика може використовуватися для всебічної оцінки фінансового стану банку органами нагляду, банківськими установами, їх клієнтами і тими, хто розв'язує проблеми вибору розміщення грошових коштів.

Література

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» // www.rada.gov.ua
2. Аналіз банківської діяльності : підручн. / А. М. Герасимович, Д. М. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. - Вид. 2-ге, без змін. - К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
3. Банківська справа : навчальн. посіб. / за ред. проф. Р. І. Тиркала. – Тернопіль : Карт-бланш, 2001. – 314 с.
4. Банківські операції : підручн. / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. - К. : Знання, 2006. - 727с. - (Вища освіта XXI століття).
5. Микитчин І. І. Порівняльний аналіз методик рейтингової діяльності банків // Регіональна економіка. - 2007. - № 3. - С. 167-172.
6. Семенов С. Рейтинговая методика оценки зффективности банков / С. Семенов // Банковские технологии (рус.). - 2006. - № 2. - С.59-62.
7. Офіційний сайт Національного банку України // www.bank.gov.ua

Summary. In the article the concept of the financial state is defined, conception of perfection of mechanism of estimation of the financial state of bank is offered, the methods of estimation of the financial state of bank for determination of its rating are described and the improved methods of estimation of the financial state of bank are offered on the basis of analysis of accessible present-day information about the financial state of banks,

Keywords: financial state of bank; estimation; methods; conception.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2010